

The object of research in this article is Russian proverbs and sayings, the key component of which is the axiologically significant lexeme life. The thematic groups of the considered paroemias are defined, representing folk ideas about life as a phenomenon.

УДК 821.161.3-1*А.Разанаў

А. Д. ДАКУКІН

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

“УСЕ ЕДЗЬМА ДА СЯЛЬЦА ПА САМАЕДА!”, АЛЬБО ТАПАНІМІКА І ЭТЫМАЛОГІЯ Ё ТВОРАХ АЛЕСЯ РАЗАНАВА

У артыкуле аналізуюцца географічныя назвы, наяўныя ў творах Алеся Разанава. Гэта, у прыватнасці, тапонімы яго малой радзімы – Бярозаўшчыны, а таксама Брэстчыны і Беларусі ў цэлым. Акрамя таго, у тэкстах іншы раз маюцца яшчэ і назвы замежных мясцін, гістарычныя тапонімы. Адзначаецца, што паэт нярэдка не проста ўжывае ў вершах пэўныя географічныя найменні, але і імкнецца растлумачыць іх сэнс, падаць этымалогію. Асабліва цікавым у гэтым плане з’яўляецца ўласнааўтарскі жанр этымалагічных эцюдаў з кнігі “След самаеда”, урыўкі з якой публікаваліся ў газеце “Літаратура і мастацтва”.

Моўныя асаблінасці твораў Алеся Разанава з’яўляюцца вельмі плённым матэрыялам для даследавання. У прыватнасці, у тэкстах сустракаюцца шматлікія тапонімы, на якія мы і звернем увагу ў дадзеным артыкуле. Варта пры гэтым адзначыць, што паэт часта не проста ўжывае ў вершах пэўныя географічныя назвы, але і імкнецца растлумачыць іх сэнс і этымалогію.

Пісьменнік нарадзіўся ў вёсцы Сялец, якая знаходзіцца ў Бярозаўскім раёне Брэсцкай вобласці. Заканамерна, што ў сваіх тэкстах паэт нярэдка ўжываў тапонімы, звязаныя з яго малой радзімай. Так, ужо ў першым зборніку “Адраджэнне” знойдзем верш, прысвечаны паходжанню назвы *Бяроза Картузская* [1, с. 30]. У іншых тэкстах розных гадоў згадваюцца вёскі *Нарутавічы*, *Куроўшчына*, *Сашыца*, *Лукомер*, што сапраўды існуюць на Бярозаўшчыне. Некаторыя назвы пісьменнік “зашыфроўвае”. Напрыклад, у вершы “Сачу вясну...” чытаем: “Сачу вясну. Жыву ў *Міжбор’і*. // <...> Ды зноў прырададзень паўстане, // бор да *Міжбор’я* прывядзе” [2, с. 47]. У разглядаемым раёне такой вёскі няма, затое маецца *Міжлесце*, якое і выступіла, магчыма, прататыпам паселішча з верша. У версэце “Падарожжа Альжбеты па родным краі”, распавядаецца пра Альжбету, каторая разам з групай калгаснікаў пад кіраўніцтвам маладога настаўніка адправілася ў падарожжа. Вандроўка людзей адбываецца па іхняй вёсцы, бо ў тэксце згадваюцца “іхнія хаты”, “іхняя рэчка *Малечка*” [2, с. 366]. Цікавае выклікае якраз найменне ракі. У энцыклапедыі “Блакiтная кнiга Беларусi”, дзе пералiчваюцца ўсе водныя аб’екты краiны, мы такой назвы не знаiшлi. Аднак на Бярозаўшчыне ёсць вёска Малеч, праўда, акружаная мелiярацыйнымi каналамi, а не рэчкамi. З другога боку, постаць маладога настаўніка можа быць адсылкай да бiяграфii самога А. Разанава: пасля заканчэння Брэсцкага педiнстытута ён настаўнiчаў у вёсцы Кругель на Камянеччыне (i пазнаёмiўся са сваёй будучай жонкай Галiнай Мiкалаеўнай, якая тады якраз вучылася ў школе). Там працякае рэчка Лясная, куды ўлiваецца яшчэ адна (значна больш кароткая за першую, нават назва яе нiдзе не пазначана). Гэтыя маленькiя рэчкi i мог апiсаць аўтар пад назвай Малечка. Дарэчы, i ў самiм Сяльцы ёсць свая рэчачка-“малечка” – Башта. У вершаказе “Газеты” пiсьменнiк гаворыць пра краiну *Маравiль* i “запазычвае” назву ў аднайменнай бярозаўскай вёскi. Безумоўна, сустранем у тэкстах i родны для А. Разанава *Сялец*. Напрыклад, у пункцiры “Туман у Сяльцы...” [2, с. 231], версэце “Пажары”: “Вялiкi Сялец, у Сяльцы пажары, а людзi то каля iх, то ў iх” [2, с. 378].

У Сяльцы, відаць, адбываецца і дзеянне версэта “Габрайскія могілкі” (хоць само паселішча ў творы не пазначаецца), бо якраз такія старыя могілкі ёсць у вёсцы. Пра Сялец, прычым таксама “зашыфравана”, гаворыцца яшчэ ў версэце “Алёсы” (пра гэта сведчыць сугучнасць назваў Сялец – Алёсы і згадка ў творы аб працы жанчыны ў мясцовай бальніцы, а, як вядома, маці паэта была акушэркай). Т. Лозка прапануе цікавую думку, што назва Алёсы адлюстроўвае не толькі Сялец, але і імя самога пісьменніка – Алесь: “Пры гэтым А. Разанаў не называе месца свайго маленства адпаведна геаграфічнаму найменню, а дае яму паэтычную назву, якая сугучна ягонаму імя: Сялец у паэтычных радках ператвараецца ў Алёсы. Такой назвы мы не знойдзем ні ў гістарычных звестках пра населены пункт, ні ў атласе нашай краіны. Алёсы – гэта месца нараджэння Алесь” [3, с. 24].

Шмат маецца ў творах тапонімаў, звязаных з Брэстчынай у цэлым: у вершы “Радзіма” называюцца *Буг і Белавежа*, у вершаказе “Попел” – вёскі *Опаль, Антопаль, Заполле* (знаходзяцца ў суседніх з Бярозаўскім раёнах). З тапонімаў іншых рэгіёнаў краіны можна пералічыць *Менск, Смалявічы, Ваўкавыск, Вілейку, Свір, Палессе, Наваградак* і г. д.

Вялікая колькасць ужытых у тэкстах назваў характарызуе замежжа: *Урал, Рэйн, Брэмен, Вісла, Рыга, Валакаламск, Вена, Венецыя, Літва, Падляшша, Рыга, Рым, Мекка, Гімалаі, Ядранскае (Адрыятычнае) мора* і інш. Часта з’яўленне пэўнага тапоніма ў вершы абумоўлена тым, што пісьменнік наведваў гэтую мясціну і затым адлюстравваў у творы. Так, пабыўшы ў Германіі, Аўстрыі і Швейцарыі, А. Разанаў напісаў сярод іншага кнігі “Гановарскія пункціры” і “Трэцяе вока”, дзе сустракаюцца мясцовыя тапонімы. Працуючы ў 1970-я гады над перакладам літоўскіх аўтараў і вывучаючы гэтую мову, а ў наш час – удзельнічаючы ў сустрэчах пісьменнікаў, ён часта знаходзіўся ў *Вільні*, пра якую, напрыклад, неаднаразова згадваў ва ўласных тэкстах. У канцы 1980-х А. Разанаў у складзе групы перакладчыкаў наведваў Грузію і ў адным з вершаў тады напісаў пра гару *Мтацмінда* ля Тбілісі. Можна таксама знайсці ў спадчыне пісьменніка і некаторыя гістарычныя назвы (*Грунвальд, Садом і Гамора*).

Мы ўжо адзначалі, што паэт нярэдка не проста ўжывае ў творы тапонімы, але імкнецца зразумець і растлумачыць этымалогію пэўнай геаграфічнай назвы. Найбольш ярка гэтае імкненне праявілася ў адметным жанры этымалагічных эцюдаў з кнігі “След самаеда”. У Сялецкай сельскай бібліятэцы арганізавана літаратурна-краязнаўчая гасцёўня “Вытокі Башты” (верагодная першапачатковая назва Сяльца, звязаная з аднайменнай рэчкай). Гэта своеасаблівая краязнаўчая выстава-музей, дзе можна азнаёміцца з гісторыяй паселішча і яго славымі землякамі. У “Вытокаў Башты” маецца і інтэрнэт-старонка. Якраз на гэтай старонцы мы знайшлі інфармацыю пра публікацыю ў газеце “Літаратура і мастацтва” матэрыялаў з новай кнігі пісьменніка “След самаеда”, а таксама самі гэтыя матэрыялы [4]. Як падзагалавак да кнігі пазначаны жанр змешчаных тэкстаў – этымалагічныя эцюды. Яны друкаваліся ў ЛіМе ў 2021 (№№ 24, 27, 30, 32, 36, 37, 40, 43) і 2022 (№№ 3, 6, 10, 18, 28, 33) гадах. У бібліятэчных каталогах і анлайн-крыніцах такой кнігі мы не знайшлі, таму, пэўна, асобным выданнем яна яшчэ не выйшла. Паколькі на згаданым сайце зручна змешчаны ўсе гэтыя лімаўскія нумары, мы карысталіся менавіта дадзенай крыніцай.

У пачатку апублікаваных матэрыялаў (гл. 24, 27 нумары газеты) А. Разанаў піша, што аднойчы чытаў верш на незнаёмай мове, словы якой яму захацелася патлумачыць. Гэта была мова ненцаў, якіх разам з энцамі, нганасанамі, сялькупамі і некаторымі іншымі этнасамі прынята называць самаедамі (самадзійцамі). Роднаснымі да вышэйпералічаных народаў з’яўляюцца саамы (лапландцы). Усе гэтыя людзі жывуць далёка на поўначы Расіі і Скандынавіі. Пісьменнік гаворыць, што існуе некалькі версій паходжання самадзійцаў, і выказвае думку аб магчымай прысутнасці іх калісьці на тэрыторыі сучаснай Беларусі. Пацверджаннем гэтай думкі з’яўляюцца найперш тапонімы, аналізуючы этымалогію якіх А. Разанаў знаходзіць падабенства са словамі або марфемамі з паўночных моў. “След самаеда” складаецца з невялікіх раздзелаў, загаловак якіх выступаюць адно або некалькі разглядаемых слоў. Мы ўжо згадвалі, што ўвага паэта найперш скіравана да геаграфічных

назваў. Так, напрыклад, асэнсоўваюцца найменні **азёраў** Нарач, Мядзел, Медна (Меднянскае), Меднае, Медзозол, Межужол, Мясра, Баторына, Волаба, Лубаярві, Лобна, Лубанс (Лубана, Лубань), Обаль, Глыба, Глуба, Глыбокае, Глубля, Глубелька, Глыбачка, Глыбочына, Галбея, Галубінае, Святое, Свяцец, Свяцкае, Свяцца, Святаўскае, Дрысвяты, Свядава, Асвята, Прасвята, Світа, Світка, Свацце, Свіцязь, Бляда, Карыта, Ланіта, Болта, Войты, Густаты, Дрывяты, Муйсата, Навята, Сіта, Струста, Бухта, Мнюта, Сеты, Астравіта, Чарняста, Ціёста, Вісяты, Ідолта, Шчаты, Строкты, Чарсцвяты, Сітна, Сясіта, Пыршчына, Бірутэ, Пярыльнае, Пірас, Спораўскае, Споры, Споркі, Спірава, Спірына, Спірынскае, Спірыдон, Чорнае, Старое, Старуха, Старык, Цялятнае, Цялецкае, Цяльцы, Белае, Селігер і г. д.; **рэк** Пячора, Свяціца, Свянціца, Свячанка, Прырва, Пыранка, Парасіца, Парахаўня, Парока, Бірвета, Пыр, Пыра, Пырма, Пырза, Пырашня, Пір, Пірэнга, Пірагоўка, Спорня, Спорыца, Спорная, Брагінка, Старая, Старая Ухлясьць, Старышоўка, Чарнагузка, Няміга, Менка, Нёман, Буг, Іпучь, Днепр (так у А. Разанава, не Дняпро) і інш.; **вёсак і гарадоў** Мядзел, Медна, Меднікі, Мядзінінкай, Мета, Метча, Мяцішча, Тонеж, Нежын, Усянежжа, Варонеж, Прага, Брагін, Брагіна, Прахіна, Пірагова, Пірагоўка, Капыль, Капылы, Капілы, Каплі, Копаль, Капылова, Капылоўка, Капылок, Капілоўшчына, Капыльшчына, Копылка, Кабылінае, Тэлеханы (у А. Разанава менавіта так, не Целяханы), Бельск, Белае, Бельскае, Бяларучы, Бялынічы, Бялавіна, Беліца, Бельчыца, Бельчыцы, Бялавічы, Белькі, Бель, Бельцы, Беляны, Беляі, Бялюнішкі, Белянішкі, Белічы, Белева, Бяляўшчына, Белінск, Бялымшчына, Белькішкі, Падбелле, Падбела, Забеліна, Забелле, Беласток, Ляхавічы, Мінск, Вільня, Ліда, Канатоц, Харкаў, Трылес, Баранавічы, Архангельск і г. д.; **гор** Карпаты і інш. Варта падкрэсліць, што намі прыведзены далёка не ўсе разглядаемыя ў эцюдах тапонімы. Акрамя таго, пісьменнік, як бачна, аналізуе і назвы мясцін, якія знаходзяцца ў Літве, Латвіі, Расіі (у розных яе рэгіёнах – ад Карэліі да Алтая), Украіне, Польшчы і інш. Акрамя тапонімаў пісьменнік імкнецца яшчэ падаць этымалогію слоў камар, печ, пячора, мяне, лякацца, лекавацца, возера, вабіць, сярмяга, сажа, шлях, рака, ехаць, ягада, сляза, лета, хварэць, халуй, вырай, сівер, пень, дарога, яма, варона, верабей, нядзеля, неба, пара, немец, выдра і г. д. Аўтар найперш спадзяецца прасачыць у аналізуемых лексічных адзінках сувязь з паўночнымі народамі, таму звяртаецца ў асноўным да саамскай (лапландскай), ненэцкай, сялькупскай, нганасанскай, энецкай моў, але не абмяжоўваецца выключна імі. Параўноўваючы гіпотэзы паходжання слоў, А. Разанаў карыстаецца і такімі мовамі, як старажытнаіндыская, асяцінская, лацінская, грэчаская, фінская, літоўская, латышская, румынская, старажытнапруская, кельцкая, стараславянская, верхнялужыцкая і ніжнялужыцкая, а таксама шматлікія іншыя славянскія. Мы не з’яўляемся спецыялістам у этымалогіі, таму не можам ахарактарызаваць вартасць і правільнасць пошукаў А. Разанава. Некаторыя ягонныя гіпотэзы падаюцца досыць “экзатычнымі”. Так, цяжка адразу паверыць, што назвы азёр Глыбокае, Святое, Чорнае, Цялятнае, Старое, вёсак і гарадоў Варонеж, Кабылінае, Пірагоўка, Трылес (а таксама рэгіёна Палессе) маюць не славянскае (і, здаецца, празрыстае) паходжанне, а паўночнае. Альбо, напрыклад, прыняць меркаванне, што лексема нядзеля быццам бы мае значэнне “жаночы дзень, паколькі звязаная з паўночным словам, якім абазначаюць жанчыну: “У самадзійскім сусвецце ў жанчыны асаблівы статус: яна своесаблівая адтуліна ніжняга свету, і адтуль, з ніжняга свету, праз яе падступае магчымасць небяспекі. Так, паводле звестак этнографіі, ёй не дазваляецца ўдзельнічаць у абрадах ахвяравання, наведваць свяшчэнныя месцы, пераступаць праз вупражале няў і розныя прылады промыслу, праз дзяцей і мужчын, пераходзіць дарогу аргішу – гэта можа прычыніць шкоду людзям, аленям, дабрабыту. Мужчына, што быў нехайны, набываў атэстацыю, у якой прысутнічала іпастась жанчыны: няяўная ‘нюхуй’ і яўная ‘нерха’, што літаральна азначае падобны да жанчыны (дзе *-рха* ўпадабляльны суфікс *рха* ненэцкай граматыкі) і ў рускай транскрыпцыі мае форму ‘неряха’.

‘Ахайнай’ жанчына была тады, калі яшчэ не сталася жанчынай, і вярнуцца ў ‘ахайны’ стан змога адно з цягам гадоў. На ненэцкай мове жанчына *не*, на нганасанскай *ны*, на энецкай *нэ*, і ў сферы прасторы ў яе ёсць дзялянкі, замацаваныя менавіта за ёй, а таксама і ў сферы часу. Так, нядзеля – яе дзень.

На стараславянскай мове *недѣля* ('не работный день'), на рускай *неделя* (у тым самым значэнні, і 'понедельник', наступны за ёю дзень, кажа пра гэта), на беларускай *нядзеля*, на ўкраінскай *неділя*, на польскай *niedziela*, на верхнялужыцкай *niedzela*, на ніжнялужыцкай *nieźela*, на славацкай *nedel'a*, на чэшскай *neděle*, на балгарскай *неделя*, на македонскай *недела*, на славенскай *nedelja*, на сербскай *недеља*, на харвацкай *nedjelja* – мовазнаўцы аднадушныя ў меркаванні, што гэтае слова вытворнае ад словазлучэння *ne dělati* і азначае 'день неделания'.

Так ды не гэтак, гэтак ды не так. Гэтае слова субстрат: яно ўтворана не ў славянскай, а ў самадзійскай моўнай сістэме. У яго свой склад і лад, у ім другім кампанентам выяўляецца 'дзень', але ў самадзійскай транскрыпцыі: на ненецкай мове 'дзень' *яля*, на нганасанскай *дялы*. Што да першага кампанента, то ён 'жаночы' – *не'*, і *нядзеля не' (д)яля*: жаночы дзень. І калі для некага гэты дзень быў святочным і свяшчэнным (на ненецкай *хэбидя*), то для некага наадварот грэшным і грахоўным (*хэбёда*). У самадзійскім слоўніку М. А. Кастрэна *haebida* – 'sündig' ('грахоўны'), *нядзеля (Sonntag) – haebida jale* ('грахоўны дзень').

Апроч таго, што *яля* 'дзень', гэта яшчэ і 'святло', 'сонца': так, літоўскае слова *saulė* (сонца) з ім зроднена. У ім сумясціліся і дапасаваліся адна да адной дзве лексемы: *сэв*, што на ненецкай мове 'вока', і *яля*. *Saulė – сэв'яля*: святло-вока, вока-святло.

Ноч для адпачынку, дзень для справы, і ўсякае 'дело' тварылася тады, калі наставаў дзень (*яля, дялы*).

Нягледзячы на абмежавальныя статусы ў быце і ў побыце, жанчына ў самадзійцаў шанавалася. Так, слова 'неня', ці ў памяншальна-ласкальнай форме 'ненька', прыйшло ад іх і замацавалася ў словазлучэнні 'ненька Украіна'. На ненецкай яно гучыць як *не'не*: у ім 'жанчына' прысутнічае ў ступені таўталогіі, і азначае яно 'лепшая з жанчын' ці літаральна 'жанчына з жанчын'. Ды і само слова *ненэй* ('праўдзівы, сапраўдны') суадгукаецца з ёю" (№ 33 за 2022 г., вылучэнні А. Разанава. Аргіш – гэта караван з аленьў, злучаных у адной запрэжцы).

З іншага боку, ёсць і цікавыя гіпотэзы. Так, тапонім Целяханы (Тэлаханы) паэт тлумачыць як "мястэчка на возеры" (№ 32 за 2021 г.), а не паводле мясцовай легенды пра пакінутае цела хана-заваёўніка. Паходжанне слова камар выводзіцца ім праз слова кроў (№ 27 за 2021 г.), бо насякомае харчуецца менавіта крывёю. Адпаведна, А. Разанаў далей сцвярджае, што не звязвае гэтае слова з пададзенымі ў этымалагічных слоўніках меркаваннямі лінгвістаў або пра 1) падабенства камара і чмяля, якія абодва зумкаюць (адсюль і назва), або пра 2) сувязь камара са словам ком (камары як бы лётаюць комам – роем, кучай). Названыя версіі пісьменнік лічыць не зусім пераканаўчымі:

"<...> Простае забытваецца ў складаным, і параўноўваць камара з чмялём, бо абое зумкаюць, узор лінгвістычнай мудрагелістасці. Чым жывіцца чмель, дык гэта нектарам, чым жывіцца камар – крывёй: гэта яго галоўная адмеціна і ўласцівасць, і атэставацца тут, напэўна, ён меўся б па ёй. Па ёй ён і атэстуецца.

На нганасанскай мове кроў *кам*, на ненецкай *хэм*, на сялькупскай *кэм*, на камасінскай *кхэм* – і 'камар' ад іх і з імі. Фармант *-ар*, прысутны ў слове, гэта абмежавальна-менавіты суфікс: так, займеннік *хибя* ('хто'), да якога дадаецца гэты суфікс, становіцца субстантывам *хибяри* (што на ненецкай мове чалавек).

Калі ўжо знаходзіць у індаеўрапейскіх мовах слова, што мае дачыненне да камара, дык гэта найперш грэчаскае *haima* – кроў" (№ 27 за 2021 г., вылучэнні зроблены пісьменнікам).

Цяпер крыху адыдзем ад творчасці А. Разанава і звернемся да кнігі А. Залізняка "З нататак аб аматарскай лінгвістыцы" [5]. Такім тэрмінам вядомы мовазнаўца называе шырока пашыранае, на жаль, у наш час імкненне некаторых людзей без належнай філалагічнай падрыхтоўкі шукаць сувязь паміж сугучнымі словамі розных моў і на гэтай аснове будаваць фантастычныя здагадкі аб мінулай гісторыі. Карыстаюцца такія людзі, канечне, не навуковымі метадамі, а праводзяць свой аналіз адвольна. А. Залізняка, у прыватнасці, згадвае асноўныя любімыя прыёмы такіх "моваведаў": наданне выключнай важнасці ўсякаму падабенству гучання лексічных адзінак, свабодная перастаноўка літар

у словах або ўвогуле іх выкідванне адтуль, адваротнае прачытанне слова, тлумачэнне любых слоў з пазіцый сённяшняга стану мовы і ігнараванне дыяхраніі, няўвага да марфемнай будовы, супастаўленне любых моў паміж сабой (у тым ліку ніяк гістарычна не звязаных) і інш. [5, с. 15–50]. Найчасцей для разгляду абіраюцца якраз тапонімы. Далей, як ужо адзначалася, на аснове такіх “адкрыццяў” будуюцца фантастычныя версіі аб мінуўшчыне дзяржаў і народаў. А. Залізняк прыводзіць сярод іншага наступныя прыклады: “*Этруски – это русские*” [5, с. 45], *этруски* ж (а роднай іх мовай была *руская*) заснавалі *Рим* (гэта бачна пры адваротным прачытанні *мир*) [5, с. 47], *Париж* заснавалі *П-Русы*, каторыя насамрэч *Белые Руссы* і прыйшлі з *Белой Орды* [5, с. 154]. Калі б мы карысталіся падобнымі прыёмамі, то, маглі б сцвярджаць, што Сялец заснавалі самаеды, паколькі словы сугучныя, а для большага падабенства іх літары можна пераставіць, лішнія ж – выкінуць. Дзякуючы інтэрнэту такія псеўданавуковыя матэрыялы, на жаль, атрымалі вялікую папулярнасць сярод звычайных людзей, якія з ахвотай вераць гэтай інфармацыі.

На нашу думку, А. Разанава ўсё-такі нельга аднесці да такіх лінгвістаў-аматараў. Ён меў ґрунтоўную філалагічную адукацыю, валодаў літоўскай, нямецкай, балгарскай, польскай і многімі іншымі мовамі, шмат перакладаў. У сваіх этымалагічных эцюдах пісьменнік пастаянна спасылаецца на працы даследчыкаў паўночных моў, граматыкі і слоўнікі, прычым не толькі рускамоўныя, а таксама, у прыватнасці, нямецкія, піша пра працу з этымалагічным слоўнікам (№ 37 за 2021 г.), “Энцыклапедычным слоўнікам Бракаўза і Ефрона” (№ 40 за 2021 г.), г. зн. ставіцца да сваёй дзейнасці цалкам сур’ёзна і імкнецца прытрымлівацца навуковасці і дакладнасці, напрыклад, пры ўзнаўленні гіпатэтычных праформ (А. Разанаў называе іх першаформаі). Падкрэслім, што да этымалогіі паэт звяртаўся і раней у вершаках, зномах, прычым браў матэрыял для параўнання не толькі са славянскіх моў, англійскай, нямецкай, італьянскай і г. д., але і з моў малараспаўсюджаных ці зніклых (лужыцкай, лацінскай, палабскай, прускай, санскрыту і інш.). На верхнялужыцкай мове, напрыклад, А. Разанаў нават ствараў свае ўласныя вершы. Выкарыстанне ім слоў з паўночных моў можна бачыць у вершаках “Рука” (энецкая, саамская, ненэцкая) і “Малако” (шведская). Акрамя таго, для творчасці пісьменніка неўласцівая постмадэрнісцкая гульня, таму словы (нават калі яны сугучныя) у тых жа вершаках ён злучае найперш на аснове трывалай сэнсавай сувязі. Урэшце, Віцебшчына (а паэт у эцюдах гаворыць, што большасць азёр, назвы якіх ён аналізуе, размешчана менавіта там) мяжуе з Пскоўшчынай. Адтуль жа рукой падаць да Эстоніі, Фінляндыі, Карэліі і ўсёй Крайняй Поўначы – мясцін, дзе і жывуць самаеды-самадзійцы ды саамы. Акрамя таго, “зразумелыя” назвы могуць насамрэч утварацца зусім ад іншых слоў, чым нам падаецца. Напрыклад, як піша вядомы мовазнаўца і даследчык тапонімаў А. Рогалеў, тапонім Ельск утварыўся не ад хваёвага дрэва, а ад наймення колішняй рэчкі пры дапамозе распаўсюджанага пры такім спосабе суфікса -ск-, прычым назва гэтая мае фіна-ўгорскае паходжанне [6]. Можам яшчэ прывесці прыклады Менка – Менск, Віцьба – Віцебск, Палата – Полацк. Таксама адзначым, што фіна-ўгорскія мовы з’яўляюцца роднаснымі якраз самадзійскім. Калі ж фіна-угры змаглі апынуцца на поўдні Беларусі (дзе і размяшчаецца Ельск) або дайсці, скажам, ажно да Венгрыі, то, можа, падобнае маглі зрабіць і самаеды?

Бачна, што геаграфічныя назвы часта сустракаюцца ў тэкстах А. Разанава. Гэта і найменні роднай для яго Бярозаўшчыны, і Беларусі ў цэлым, а таксама замежныя тапонімы. І канешне, вельмі цікавым у гэтым плане з’яўляецца ўласнаўтарскі жанр этымалагічных эцюдаў, які яшчэ чакае належнай ацэнкі лінгвістамі-этымолагамі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

- 1 Разанаў, А. Адраджэнне: вершы / А. Разанаў. – Мінск : Беларусь, 1970. – 48 с.
- 2 Разанаў, А. З маланкаю ў сэрцы : выбраныя творы / А. Разанаў ; уклад. Г. Кісліцынай і Г. Разанавай ; прадм. Г. Кісліцынай. – Мінск : Папуры, 2023. – 592 с.

3 Лозка, Т. А. Вобраз маці ў лірыцы А. Разанава / Т. А. Лозка // Рэгіянальнае, нацыянальнае і агульначалавечае ў славянскіх літаратурах [Электронны рэсурс] : IX Міжнародныя навуковыя чытанні, прысвечаныя стагоддзю з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі, акадэміка І. Я. Навуменкі (Гомель, 13–14 лютага 2025 года) : зборнік матэрыялаў / М-ва адукацыі Рэспублікі Беларусь, Гомельскі дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны ; рэдкал. : І. Ф. Штэйнер (гал. рэд.) [і інш.]. – Электр. тэкст. дадз. (аб’ём 1,42 МВ). – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2025. – Сістэм. патрабаванні: ІЕ ад 11 версіі і вышэй або любы актуальны браўзер, хуткасць доступу ад 56 кбіт. – Рэжым доступу: <http://conference.gsu.by>. – С. 23–27.

4 Творы, пераклады, выступленні Алеся Разанава // Вытокі Башты. – URL: <https://vitoki.bereza-cbs.by/2020/01/25/творы-пераклады-выступленні-алеся-ра/> (дата звароту: 09.01.2026).

5 Зализняк, А. Из заметок о любительской лингвистике / Андрей Зализняк. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Альпина нон-фикшн, 2023. – 208 с.

6 Рогалеў, А. Што ж азначае назва Ельск? / А. Рогалеў // ГУК “Ельская районная цэнтральная бібліятэка”. – URL: <https://bib-elsk.by/amage/elsk/istnazelsk1.htm> (дата звароту: 10.01.2026).

This article analyzes geographical names in the works of Alies Razanau. Specifically, it addresses the toponyms of his native Biaroza District, as well as the Brest Region and Belarus as a whole. The texts also include names of foreign places and historical toponyms. It is noted that the poet often not only uses geographical names in his poems but also seeks to explain their meaning and provide etymological explanations. Of particular interest in this regard is the genre of etymological essays from the book “The Samoyed's Trail”. Excerpts from this book were published in the newspaper “Literature and Art”.

УДК 811.161.1`372:2-444.6

Д. М. ДОРОГАНЬ

(г. Гомель, УО «Гомельскі ўніверсітэт імя Франціска Скарыны»)

ХОТЕТЬ VS ЖЕЛАТЬ: СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧЕСКОЕ СВОЕОБРАЗИЕ РУССКИХ ГЛАГОЛОВ

В статье рассматривается семантика и прагматика глаголов *хотеть* и *желать*. Производится реконструкция их исходных корней, определяется своеобразие современной семантики. Взаимодействие рассматриваемых глаголов – удивительное явление в русском языке, ведь они, несмотря на совершенно разную историю и различный семный состав, сумели объединиться в прочный синонимический союз, который существует по сей день.

Великий русский язык богат своим словесным разнообразием. Для обозначения одного явления или действия существует множество номинаций. Данные словесные замены принято называть синонимами. Между некоторыми словами с близким значением возникают настолько сильные связи, что слова начинают чуть ли не отождествляться друг с другом. Подобной парой в русском языке можно считать глаголы *хотеть* и *желать*. Исследование их семантико-прагматического соотношения сразу вызывает вопросы об схожести их семантической базы, сформировавшей прочные и близкие ассоциативные связи, а также о дифференцирующих признаках каждого глагола. Именно этому и посвящена данная статья. Для этого проанализируем современную семантику глаголов, обратимся к ее истокам и восстановим исходные корни, а также рассмотрим и сопоставим семантическое своеобразие каждого из глаголов на современном этапе.